

УДК 332.711

Ю.С. Папіж

ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ВИРОБНИЧИХ КЛАСТЕРІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГІРНИЧОДОБУВНИХ РЕГІОНІВ

У статті акцентовано на здійсненні ефективної кластеризації регіональної економіки України, що є безальтернативною умовою суттєвого підвищення конкурентоспроможності регіонів та економічного розвитку країни в цілому. Систематизовано існуючі принципи регіонального функціонування та розвитку. Запропоновано новітні принципи та охарактеризовано їх вплив на розвитку регіонів, зокрема гірничодобувних. Встановлено, що територіально-виробничою формою оптимізації господарства регіонів, яка має забезпечити їх економічний розвиток на основі позитивної дії запропонованих принципів, є кластерна форма. Доведено, що із врахуванням виявлених принципів розвитку регіональної економіки, існуючі у теперішній час моделі кластерів не можуть бути застосовані для гірничодобувних регіонів України. Представлено наукові результати, які мають слугувати вихідною платформою для створення новітніх моделей ефективних територіально-виробничих кластерів для розвитку гірничодобувних регіонів.

Ключові слова: принцип, створення, територіально-виробничий кластер, гірничодобувний регіон, розвиток.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі в Україні регулювання розвитку регіонів відбувається згідно відповідних програм, законодавчих актів та нової державної Стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [3]. Серед основних завдань зазначеної Стратегії на тривалу перспективу державними органами визначено структурну перебудову економіки регіонів України, у першу чергу промислових регіонів і центрів з надмірною концентрацією підприємств важкої індустрії та складною екологічною ситуацією, до яких повною мірою відносяться гірничодобувні регіони.

У сучасних умовах інтеграція української економіки у світову економічну систему неможлива при ігноруванні тенденції до консолідації, результатом якої є поява територіально-виробничих кластерів для розвитку регіонів.

Отже, головною метою державної регіональної економічної політики України є збільшення національного багатства країни на основі ефективного використання природно-ресурсного, трудового і науково-технічного потенціалу регіонів, раціоналізації систем їх локальної взаємодії та досягнення внутрішньої регіональної збалансованості.

Але на сьогодні функціонування регіональних економік, особливо гірничодобувних регіонів, характеризується підсиленням соціально-економічної диференціації: економічний стан та подальші перспективи розвитку, галузева розрізненість та відповідні коливання державної підтримки, що, безумовно, не дозволяє досягти збалансованого розвитку країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи формування кластерів заклали у своїх працях М.Портер [1], Е.Лимер, В.Фельдман, М.Енрайт та ін. Кластери як категорію, їх роль та сутність активно вивчають провідні українські вчені: В.Базилевич, Є.Безвужко, І.Бураковський, З.Варналій, М.Войнаренко, В.Геєць, Б.Губський, П.Єщенко, Я.Жаліло, Б.Кваснюк, Ю.М.Ковальов, С.Кримський, Д.Лук'яненко, І.Михасюк, А.Мокій, С.Мочерний, В.Новицький, Ю.Павленко,

А.Поручник, Є.Савельєв, В.Савченко, О.Д.Серік, В.Сизоненко, С.І.Соколенко, М.Тимчук, А.Філіпенко, О.Шнирков та інші. Актуалізацію кластерного підходу для України, його відповідне наукове обґрунтування здійснено у працях багатьох учених, серед яких слід відзначити праці Ю.Бажала, О.Крайника, Д.Крисанова, С.Соколенка, О.Тищенко, Л.Федулової. Різні аспекти формування інноваційних кластерів досліджують А.Бутенко, В.Дубовик, О.Кузьмін, Є.Лазарева, Н.Мікула М.Пашкевич [6] та ін. У більшості публікацій з цієї проблематики розвиваються теоретичні засади щодо сутності кластерів, досліджуються передумови їх ефективного формування й функціонування.

Однак незважаючи на зростаючу актуальність і практичну значимість кластерного підходу у розвитку регіональної економіки в економічній літературі відсутній необхідний методологічний і методичний інструментарій створення територіально-виробничих кластерів.

Метою статті є визначення принципів створення територіально-виробничих кластерів для розвитку гірничодобувних регіонів.

Виклад основного матеріалу. Функціонування та розвиток будь-якої території базується на системі принципів, які можна розділити на наступні основні блоки:

- ~ Природні та екологічні фактори:
  - природно-кліматичні умови;
  - техногенні забруднення. До техногенних забруднень слід відносити не тільки забруднення на території регіону, а також транскордонні забруднення (повітря, води тощо).
- ~ Фінансово-економічні фактори:
  - стабільність бюджету регіону, залежність/незалежність від дотацій, трансфертів з державного бюджету;
  - участь регіону в федеральних цільових програмах, пріоритетних національних проектах, стратегіях розвитку;
  - діяльність кредитних установ, страхових компаній тощо;- інвестиційне забезпечення;
    - вплив економічної нестабільності.
- ~ Промислово-виробничі фактори:
  - наявність потужної виробничої бази;
  - наявність мінерально – сировинної бази;
  - залежність регіону від монополій (нафтових, газових монополій, підприємств електро- і теплоенергетики, залізниці, телекомунікаційних компаній тощо);
  - матеріально-технічне забезпечення (у т.ч. інноваційне);
  - забезпечення людськими ресурсами (у т.ч. інтелектуальними).
- ~ Фактори економічної безпеки регіону:
  - стан сільського господарства регіону;
  - стан торгової мережі ;
  - наявність і розвиток переробних підприємств;
  - діяльність вертикально-інтегрованих комплексів в АПК;
  - впізнаваність регіону в державних ЗМІ;
  - бренди регіону тощо.
- ~ Фактори галузевої приналежності.
- ~ Нематеріальні фактори:
  - соціальний капітал;
  - компетентнісні фактори тощо.
- ~ Інформаційні фактори (у т. ч. віртуальні).
- ~ Фактори розвитку інфраструктури:

- транспортна інфраструктура;
- ринкова інфраструктура;
- соціальна інфраструктура;
- інноваційна інфраструктура.

Але, на думку автора, з метою здійснення оптимізації структури господарства регіонів, що полягає у використанні ефективних форм господарювання на основі раціонального використання наявних ресурсів: матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, часових тощо, окрім вищезазначених, необхідно враховувати наступні принципи розвитку регіональної економіки:

- ~ принцип територіальної організації продуктивних сил;
- ~ принцип організаційної культури регіону;
- ~ принцип регіональної динамічності змін;
- ~ принцип інтеграції суб'єктів господарської діяльності регіону.

Розглянемо запропоновані принципи розвитку регіонів, особливо для гірничодобувних, докладніше.

Принцип територіальної організації продуктивних сил полягає у розміщенні продуктивних сил на території регіону з урахуванням внутрішньої регіональної трудової міграції, форми організації продуктивних сил та їх взаємозв'язку (концентрація, спеціалізація, комбінування, кооперування) та екологічних, економічних і соціальних критеріїв сталого розвитку регіону (рис. 1).

Отже, внутрішня регіональна трудова міграція – процес переміщення населення в межах регіону з метою працевлаштування, який формується внаслідок дії складного комплексу економічних, політичних, екологічних, соціальних, професійних та інших мотивів, пов'язаних з неможливістю задоволення відповідних потреб трудового населення [6]. Потрібно акцентувати, що становлення сучасного регіонального ринку відбувається в умовах значної інтенсивності трудових міграцій.

Аналіз впливу історико-економічних передумов регіонального характеру на розміщення продуктивних сил у регіоні дає підґрунтя стверджувати, що форми розміщення регіональних продуктивних сил є важливою складовою частиною економічної системи регіону. Таких форм нараховується чотири: концентрація, спеціалізація, кооперування й комбінування.

Доцільно розглянути сутність та роль кожної форми розміщення продуктивних сил у регіоні.

Така форма розміщення продуктивних сил як концентрація характеризується дією закону усупільнення виробництва і праці, який відображає об'єктивну тенденцію зосередження виробництва в обмеженому просторі і проявляється в економії витрат за рахунок агломераційного ефекту. Зазвичай вона зумовлюється сприятливими природно-ресурсними умовами, вигідним економіко-географічним положенням, відповідною економічною ситуацією, а також традиційними історико-економічними особливостями розвитку регіону.

Що дає концентрація? Як правило, спостерігається зростання ефективності промислового виробництва та праці регіону за рахунок масовості територіального випуску продукції шляхом збільшення виробничої потужності. Тобто регіональна концентрація виробництва часто виглядає як зосередження великих промислових підприємств та відповідного трудового населення на найвигіднішій території. Наприклад, це властиво гірничодобувним регіонам, де відбувається економія затрат за рахунок взаємного розміщення спільних об'єктів в одній точці, отримання додаткового економічного ефекту за рахунок більш повного (кращого) використання промислової інфраструктури.

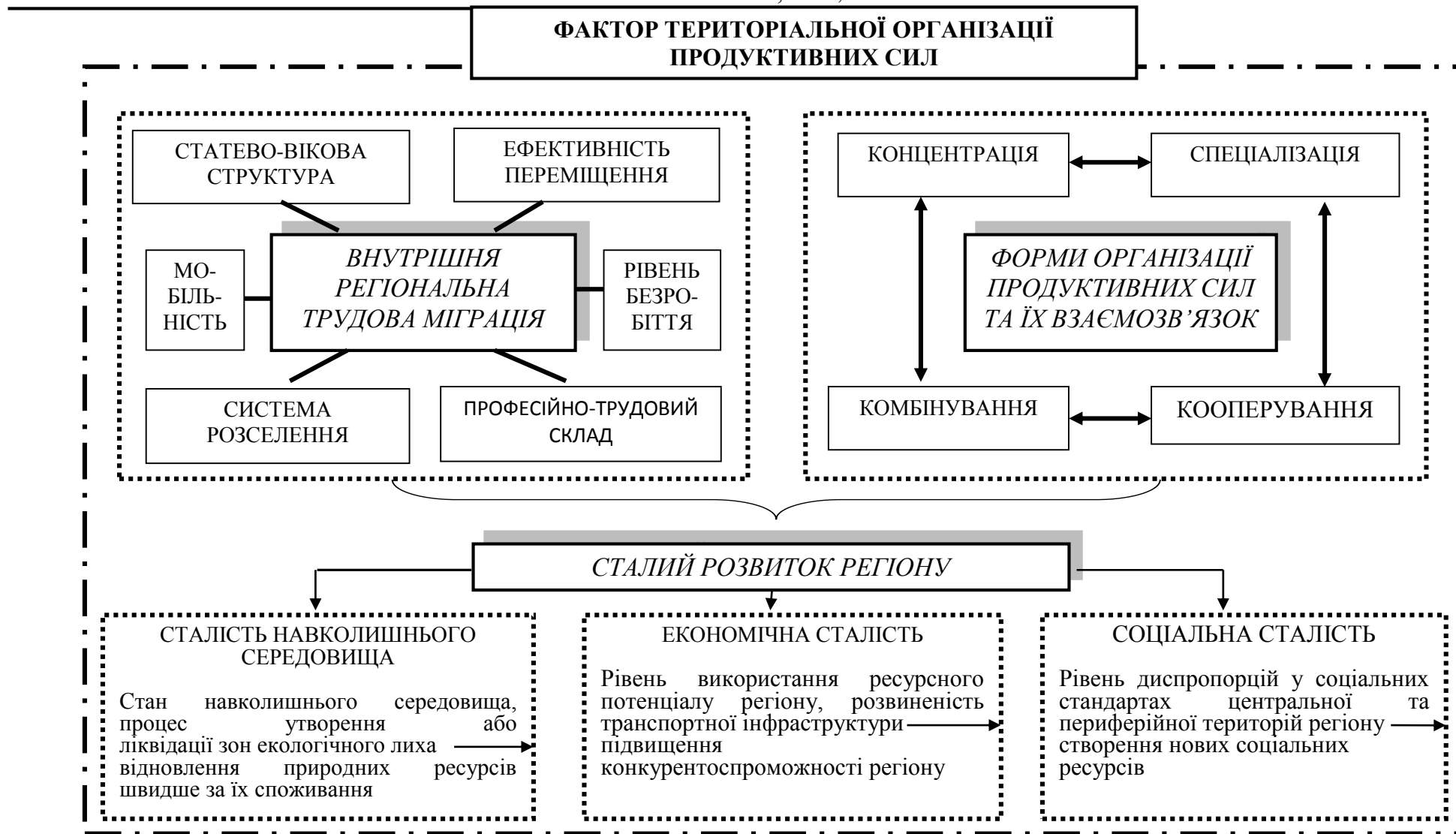

Рис. 1 Графічна інтерпретація принципу територіальної організації продуктивних сил

Джерело: побудовано автором

Сутність регіональної спеціалізації полягає у створенні з внутрішньорегіональних і локальних причин сприятливих умов для виробництва певної продукції або надання певних послуг в окремих галузях промисловості, що доводиться економічним аналізом потенціалу регіону. У разі достатньо високої ефективності виробництва продукції або надання послуг, можна говорити, що певний регіон перебуває у фокусі збігу сприятливих факторів для певного виду економічної діяльності. Спеціалізація й комплексність надають регіонові внутрішньої цілісності.

Використання цієї форми розміщення продуктивних сил регіону дозволяє отримати певні переваги: підвищення рівня автоматизації спеціалізованого виробництва, збільшення продуктивності за умови більш ефективного використання техніки і технології, можливість застосування кваліфікованої робочої сили, зменшення загальновиробничих витрат за рахунок вищого рівня механізації та автоматизації праці, можливість використання інноваційних технологій тощо. Все це повною мірою демонструється на прикладі гірничодобувних регіонів у недавньому минулому, коли їх спеціалізація шляхом використання вищенаведених переваг призводила до отримання значного економічного ефекту та високих соціальних стандартів життя.

Кооперування, як форма розміщення продуктивних сил регіону, полягає у сукупності тривалих виробничих взаємозв'язків регіональних підприємств, що спільно виготовляють кінцевий продукт. Основна умова кооперування – широка мережа технічно спеціалізованих та організаційно відокремлених підприємств на території регіону на кожному етапі виробничого ланцюга.

Кооперування органічно пов'язане з розвитком спеціалізації регіону та характеризується певною стійкістю зв'язків між підприємствами-суміжниками, необхідністю дотримання ними відповідних техніко-технологічних та організаційних вимог з метою отримання кінцевого економічного результату та стимулювання сталого розвитку регіону. Стосовно гірничодобувних регіонів така форма розміщення продуктивних сил мала місце в період їх ефективного функціонування шляхом забезпечення оптимального використання виробничого потенціалу підприємств-учасників.

Комбінування як форма організації продуктивних сил регіону, являє собою поєднання на території одного регіону різногалузевих виробництв, пов'язаних технічно, економічно і організаційно. До характерних ознак комбінованого регіону належать:

- об'єднання різнорідних виробництв;
- пропорційність різнорідних виробництв;
- техніко-економічна та організаційна єдність виробництва;
- єдине енергетичне господарство, спільні допоміжні та обслуговуючі виробництва.

Використання комбінування сприяє найповнішому використанню всіх ресурсів регіону, а саме: розширенню сировинної бази промисловості; зменшенню матеріаломісткості продукції за рахунок комплексного використання сировини, відходів виробництва і безперервності технологічного процесу; зниженню транспортних видатків; більш ефективному використанню основних виробничих фондів і потужностей регіону; скороченню тривалості виробничого циклу; зменшенню виробничих відходів та, відповідно, позитивному впливу на навколишнє природне середовище, здійсненню ефективного оперативного управління тощо. Для гірничодобувних регіонів притаманна форма комбінування на основі комплексної переробки сировини, тобто наявність кількох напрямів переробки органічної сировини.

Внаслідок проведеного аналізу потрібно констатувати, що для розвитку гірничодобувних регіонів у найближчій перспективі потрібно використовувати новітні

моделі оптимізації їх господарства на основі інтегративного використання розглянутих форм розміщення продуктивних сил, що, скоріш за все, призведе до впровадження таких форм, наприклад, як конверсія та диверсифікація.

В умовах глобальних тенденцій до регіоналізації економіки країн ефективне функціонування регіонів шляхом оптимізації їх господарства повинно ґрунтуватися на принципах забезпечення сталого регіонального розвитку. Серед основних чинників, що забезпечують сталий розвиток регіону, можна виділити наступні:

екологічний – визначає умови й межі відновлення регіональних екологічних систем унаслідок їх експлуатації;

економічний – передбачає формування регіональної економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником розвитку;

соціальний – утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя регіону.

Отже, принцип територіальної організації продуктивних сил впливає на процеси по забезпеченню сталого розвитку регіону як збалансованої взаємодії екологічної, економічної та соціальної підсистем.

У контексті вищенаведеного потрібно детальніше розглянути вплив дію принципу територіальної організації продуктивних сил на розвиток економіки регіонів, зокрема гірничодобувних.

Від дії принципу територіальної організації продуктивних сил залежить стан навколишнього середовища регіону та процес утворення або ліквідації зон екологічного лиха. Наприклад, надмірна концентрація підприємств гірничодобувної промисловості призвела до перетворення певною мірою території цих регіонів на зону з підвищеним рівнем екологічної небезпеки із загрозою виникнення природних та техногенних катастроф. Також від територіальної організації продуктивних сил залежить рівень використання ресурсного потенціалу регіону, розвиненість транспортної інфраструктури, які мають безпосередній вплив на конкурентоспроможність економіки регіону. Знову, інтенсивний видобуток корисних копалин у гірничодобувних регіонах протягом десятиріч призвів до фактичної економічної депресивності цих територій: ресурсний потенціал (запаси корисних копалин) майже вичерпано, економіка має моно структурний характер, транспортна мережа пристосована до цієї моно-індустрії і потрібні значні інвестиції для переорієнтації її до інших галузей промисловості. Територіальна організація продуктивних сил прямо впливає на рівень диспропорцій у соціальних стандартах (оплата праці, якість надання медичних, освітніх та інших соціальних послуг) центральної та периферійної територій регіону. Як було зазначено, концентрація підприємств гірничодобувної промисловості на території охарактеризованих регіонів, відсутність підприємств інших галузей, втрата вугіллям конкурентоспроможності як енергетичного продукту на ринку, закриття деяких шахт призвело до втрати робочих місць, масової міграції населення у інші міста, демографічного старіння, закриття шкіл, лікарень та різкого зниження соціальних стандартів на вказаних територіях.

Сутність принципу організаційної культури регіону зводиться до наявних специфічних умов (правил, норм, стандартів, цінностей), у яких людські ресурси приводять в дію процеси використання матеріальних і нематеріальних ресурсів регіону з максимальною ефективністю і у відповідності до стратегічного вектору регіонального розвитку. У разі позитивної дії, цей принцип сприяє синхронізації стратегічних цілей, завдань регіонального розвитку з процесами використання матеріальних і нематеріальних ресурсів та процесами управління людським капіталом. Оскільки в основі організаційної культури регіону знаходяться специфічні умови використання людських ресурсів, то зазначена синхронізація повинна ґрунтуватися на таких

положеннях: формування командної трудової поведінки і компетенцій працівників, необхідних для ефективної взаємодії у регіональних територіально-виробничих формах оптимізації господарства, наприклад, кластерах, які вимагають високих стандартів співробітництва, а також поведінки і компетенцій, необхідних для використання матеріальних та нематеріальних ресурсів на інноваційній основі; мотивація праці у відповідності до стратегічних цілей регіональної політики; формування кооперативного способу мислення трудового населення; несення соціальної відповідальності влади та бізнесу за людський капітал, який використовується в регіональній економіці.

Від дії принципу організаційної культури залежать якісні та кількісні показники використання наявного трудового ресурсу регіону та створення відповідної соціальної і трудової атмосфери, що має забезпечити гармонійний розвиток регіональної економіки в цілому. Наприклад, у вищезазначених депресивних гірничодобувних регіонах була відсутня синхронізація стратегії їх розвитку з процесами використання матеріальних і нематеріальних ресурсів та процесами використання людського капіталу. Тому трудове населення характеризується монокомпетенціями та навичками, які пристосовані до однієї галузі, що не дає можливості швидкої переорієнтації на інші види промисловості, наприклад, швидкозростаючі сервісні галузі; відсутністю сформованої командної трудової поведінки, яка проявляється у низькому рівні підприємницької ініціативи. Також рівень соціальної відповідальності власників гірничодобувних підприємств та влади регіону за розвиток людського ресурсу, його мотивацію до професійного самовдосконалення доволі низький, що призвело до порушення соціальної рівноваги, зменшення рівня соціального захисту та неможливості швидко диверсифікувати регіональну економіку, виявити та використати ресурсний потенціал і досягти стратегічних цілей по підвищенню конкурентоспроможності регіону через брак відповідних фахівців.

Принцип регіональної динамічності змін характеризує швидкість реагування економічної системи регіону на різногалузеві економічні, технологічні, екологічні, соціальні та інші зміни, а також характеризує реалістичність та ефективність цих змін та механізмів їх впровадження з урахуванням ресурсного потенціалу кожного окремого регіону.

Принцип регіональної динамічності змін впливає на рівень інноваційного розвитку регіональної економіки, а саме на швидкість становлення виробничої діяльності на інноваційну, наукоємну платформу з метою забезпечення економічного розвитку регіону. Наприклад, тривала регіональна політика, яка підтримувала цілі монопромислової спрямованості гірничодобувних регіонів, призвела до того, що своєчасно не були прийняті регулюючі рішення щодо розвитку економіки цих регіонів на засадах диверсифікації. Як наслідок, гірничодобувні підприємства й дотепер працюють без впровадження сучасних інноваційних технологій, мають високі витрати на видобуток корисних копалин, та вимушені припинити свою діяльність при відпрацюванні доступних пластів, що веде до екологічного, економічного та соціального занепаду територій. Можна констатувати доволі низьку динамічність змін у цих регіонах, що негативно вплинуло на їх розвиток.

Такий принцип як рівень інтеграції суб'єктів господарської діяльності полягає у тісноті зв'язків підприємств, яка може бути виражена через тривалість, інтенсивність, обсяг товарообігу, якість взаємозв'язків, близькість розташування, рівень залежності у ланцюгу поставок, галузеву приналежність тощо промислових підприємств регіону, об'єднаних у тій чи іншій територіально-виробничій формі оптимізації господарства з метою отримання найбільшого синергетичного ефекту.

Високий рівень інтеграції суб'єктів господарської діяльності, який залежить від форми територіально-виробничого об'єднання підприємств регіону, дозволяє

прискорити економічні регіональні процеси, дає ефект економії витрат на пошук ділових партнерів та встановлення зв'язків, підвищує рівень довіри під час трансакцій, дозволяє досягти максимальної відповідності між вхідними ресурсами, що постачаються одними підприємствами, та виробничими процесами інших підприємств, які використовують ці ресурси. Також, високий рівень інтеграції суб'єктів господарської діяльності забезпечує інтенсивне використання ресурсного потенціалу регіону, створює повне інформаційне поле для всіх підприємств-учасників, підсилює рівень дифузії інновацій та інше.

Встановлено, що територіально-виробничою формою оптимізації господарства регіонів, яка має забезпечити їх економічний розвиток на основі позитивної дії вищерозглянутих принципів територіальної організації продуктивних сил, організаційної культури, динамічності змін та рівня інтеграції суб'єктів господарської діяльності, є кластерна форма. Ефективність кластерної форми оптимізації господарства регіону підтверджується досвідом її використання у регіонах розвинутих країн світу.

У той же час виникає необхідність систематизації, конкретизації та удосконалення концептуального підґрунтя основ кластеризації в умовах впровадження новітніх форм організації господарства в економіку країни та її регіонів.

Аналіз концептуальних підходів до визначення сутності та моделей кластерів, а також аналіз виявлених принципів розвитку регіональної економіки дозволив встановити, що існуючі у теперішній час моделі кластерів не можуть бути застосовані для гірничодобувних регіонів України.

Це пов'язано з наступними причинами. По-перше, зазвичай, кластери є спеціалізованими (галузевими), тобто об'єднують підприємства, продукція та послуги яких відносяться до певної галузі промисловості. Однак, гірничодобувна промисловість, яка знаходиться на стадії спаду свого життєвого циклу, не може бути основою для створення конкурентоспроможного спеціалізованого кластеру.

По-друге, ефективне функціонування сучасного спеціалізованого кластеру забезпечується за рахунок налагодженої системи постачання широкого спектру ресурсів з найменшими витратами, тобто має місце високорозвинена інфраструктура обслуговування промислових процесів. Однак, гірничодобувне підприємство на території України (наприклад, окремо взята шахта) являє собою окремий промисловий об'єкт, розташований на достатньо великій території без розвинутої інфраструктури та з достатньо обмеженим набором доступних ресурсів. Тому проект розташування кластеру, а також налагодження та подальше забезпечення його функціонування майже «з нуля» потребує величезних обсягів інвестицій, що робить його практично неможливим для реалізації.

По-третє, гірничодобувні підприємства (окремо взяті шахти) являють собою складні гірничо-геологічні об'єкти. Деякі з них не можуть в принципі припинити своє функціонування, тобто бути закритими, зважаючи на необхідність, наприклад, здійснення постійного водовідливу шахтних вод. Тобто фактично такі шахти повинні постійно працювати у режимі водокачок з метою запобігання підтоплення прилеглої території. Також підземні порожнини деяких шахт містять скупчення газу метану. Це приховує у собі загрози, і призводить до необхідності вживання постійних заходів для забезпечення екологічного стану цих регіонів на мінімально допустимому рівні. Отже, зазначені шахти постійно потребують значних фінансових ресурсів на утримання, що, відповідно, є фінансовим навантаженням для державного та місцевого бюджетів. У той же час, потенційний кластер, організований на зазначеній території, повинен буде компенсувати витрати на утримання таких шахт через виділення певної частки грошових коштів саме для цих цілей. Якщо обсяг витрат, необхідних на утримання

шахт, які не підлягають ліквідації, перевищує рівень рентабельності функціонування кластеру, це може привести до нівелювання ефекту економії витрат підприємствами у регіональному кластері.

По-четверте, зазвичай спеціалізований промисловий кластер вимагає залучення висококваліфікованих фахівців, створення сприятливого трудового клімату та системи відповідної мотивації працівників, забезпечення їх розвинутою соціальною інфраструктурою. Наприклад, якщо порівняти кластер «Силиконова долина», його високі внутрішні стандарти корпоративної культури, командної трудової поведінки, соціальної відповідальності влади та бізнесу, соціальну інфраструктуру, з можливими кластерами на території гірничодобувних регіонів – зонами екологічного, економічного та соціального занепаду, стає зрозумілим, як важко та практично неможливо ефективно реалізувати проект створення спеціалізованого регіонального кластеру із забезпеченням високих екологічних, економічних та соціальних стандартів у цих регіонах.

По-п'яте, потрібно акцентувати, що, за правилом, промислові кластери є енерго- та водоспоживаючими структурами, тобто зазначені базові необхідні ресурси постачаються ззовні, що, відповідно, відбивається на рівні загальних витрат і має динаміку зростання в умовах глобального енергетичного та водного дефіциту. У той же час на сьогодні відсутні енерго- та водогенеруючі кластери, тобто структури із замкнутим повним енергетичним та водним циклом, які б самозабезпечували свою діяльність життєво необхідними ресурсами та мали певний рівень ресурсної і, відповідно, виробничої автономії. Отже, такі кластери мали б власний ресурсний центр, енерго- та водо незалежність

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на основі проведених досліджень можна зробити наступні висновки. Наукові дослідження, виконані в різних країнах світу, підтверджують, що економіка регіону, що формується на основі кластерів, – це модель конкурентоспроможної та інвестиційно привабливої економіки, яка базується на використанні ефектів синергії та масштабу. Кластерні територіально-виробничі форми оптимізації господарства територій є джерелами й факторами забезпечення високого рівня та якості життя населення, економічного зростання і сталого розвитку регіонів. Для поглиблення розуміння механізму впровадження та забезпечення ефективної дії кластеризації в Україні систематизовано та доповнено основні принципи створення регіональних територіально-виробничих кластерів для розвитку регіональної економіки України. У контексті необхідності детального розгляду та обґрунтування розробки концепції ефективної кластеризації особливу увагу приділено відповідним особливостям її здійснення у гірничодобувних регіонах. Отримані наукові результати мають слугувати вихідною платформою для створення новітніх моделей ефективних територіально-виробничих кластерів для розвитку регіонів, особливо гірничодобувних, що є однією з головних цілей стратегії розвитку конкурентоспроможності економіки України.

Список використаної літератури

1. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / Michael E. Porter // Harvard Business Review, 1998. — 621 p.
2. Батченко Л.В. Кластери в системі стратегії і тактики розвитку регіону: [монографія] / Л.В. Батченко, А.В. Гуренко, Р.В. Манн та ін. – Донецьк: «ВІК», 2013. – 287 с.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385.

4. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» №2850–IV від 08.09.2005 : за станом на 10.06.2012 : (текст) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15>.

5. Мосейко В.О. Кластерный поход в инновационном развитии территорий / В.О. Мосейко, В.В. Фесенко, А.Е. Наговицин // Инновационная экономика: Вестник Волгогр. гос. ун-та. - Серия 3, 2009. - №2(15). - С. 14-24.

6. Пашкевич М.С. Наукові засади регулювання регіональної економіки : [монографія] / М.С. Пашкевич. – Дніпропетровськ-Донецьк: НГУ, 2012. – 790 с.

7. Познякова О.І. Кластери як результат трансформації власності в системі інноваційних структур / О.І. Познякова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2010. – № 8 (668). – С. 135 – 141.

8. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164.

9. Семенов Г.А. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки: монографія / Семенов Г.А., Богма О.С. // Класичний приватний ун-т. — Запоріжжя: КПУ, 2008. — 244с.

10. Тарасенко В. Стратегии развития территориальных кластеров / В. Тарасенко // Экономические стратегии. – 2011. – № 11. – С. 82 – 92.

11. Чернелевська О.Л. Створення кластерів – один із напрямів зростання економіки / О.Л. Чернелевська, Л.М. Чернелевський // Наукові праці НУХТ. - №46. - 2012. - С. 144-148.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2015

Yu. Papizh

PRINCIPLES OF CREATION OF TERRITORIAL-PRODUCTION CLUSTERS FOR THE DEVELOPMENT OF MINING REGIONS

This article is accented in the context of the Regional Development Strategy for the period 2020 to carry out effective clustering regional economy of Ukraine is no alternative condition substantial increase regional competitiveness and economic development of the country.

The existing principles of regional development and functioning of the following components: natural and environmental, financial, economic, industrial and commercial, non- infrastructure, industry sector are systematized

New regional development principles: the principle of territorial organization of the productive forces, the principle of organizational culture in the region, the principle of dynamic changes in the region and the level of integration of economic activities in the region are proposed.

The principle of territorial organization of the productive forces is the distribution of productive forces in the region, taking into account regional internal migration, forms of productive forces and their relationship (concentration, specialization, combining, clustering) and the environmental, economic and social criteria of sustainable development.

The essence of the principle of the organizational culture of the region is reduced to existing specific conditions (rules, regulations, standards, values) in which human resources are set in motion processes of material and non-material resources of the region with maximum efficiency and in accordance with the policy direction for regional development. In case of positive action, this principle facilitates synchronization strategic goals and objectives of regional development processes of material and non-material resources and human capital management processes.

The principle of regional dynamic changes characterizing the response speed of the economic system in the region different economic, technological, environmental, social and other changes, and describes the feasibility and effectiveness of these changes and their implementation mechanisms based resource potential of each region.

This behavior is the level of integration of economic activity is in distress communications companies, which can be expressed in terms of duration, intensity, volume of trade, the quality of relationships, proximity, reliance in the supply chain, industry affiliation, etc. industrial region united in some form of territorial-production optimization economy in order to obtain the greatest synergistic effect.

The influence of the above principles of regional development in the state regions is characterized.

It is founded that the territorial-production form optimization of the region, which should ensure their economic development through positive action proposed principles is a clustered form.

It is proved that in view of the identified principles for regional economic development, existing in the present model clusters cannot be applied to mining regions of Ukraine. This is due to certain reasons non-classical models for the creation of regional clusters and the current state of mining regions.

The research results should serve as a starting platform for the creation of new models of effective territorial and industrial clusters for the development of mining regions are presented.

Key words: *principle, creation, territorial-production cluster, mining region, development.*

УДК 902'18(477.82)

О. І. Ступницький, В. О. Волга

МІКРОКРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄС ТА НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ

У статті проаналізовані форми і методи механізму мікрокредитування малого і середнього бізнесу на прикладі країн ЄС, приватні та державні джерела, технології і моделі мікрофінансування підприємницьких ініціатив. Розглянуті проблеми адаптації кредитного сегменту фінансового ринку України до умов ведення бізнесу сучасними міжнародно визнаними мікрофінансовими інституціями. Визначені основні тенденції та напрямки трансформації системи мікрокредитних послуг до міжнародних стандартів з метою підвищення ефективності функціонування підприємств малого і середнього бізнесу в Україні.

Ключові слова: *мікrokредити, малий і середній бізнес, мікрофінансові організації, кредитні спілки, кредитні кооперативи.*

Постановка проблеми. В усьому світі мікrokредит є, мабуть, одним з елементів формування підприємницького середовища, оскільки дозволяє розширити фінансові можливості малого і середнього бізнесу (МСБ) та акумулювати позикові кошти у найбільш важливих сферах господарської діяльності. Основними перевагами мікrokредитів є спрощені умови видачі, максимально короткий строк розгляду заявки, низькі вимоги до фінансового становища і зручний графік погашення, а умовою їх надання є наявність у позичальника діючого бізнесу, що приносить прибуток. Хоча